Höyük, Kasım/November 2026, Sayı/Issue: 18; 193-220

TÜRK TARİH KURUMU
HÖYÜK

DOI: 10.37879/hoyuk.2026.2.193
https://hoyuk.gov.tr
https://dergipark.org.tr/tr/pub/hoyuk

Başvuru tarihi/Submitted: 13.12.2024
Kabul tarihi/Accepted: 04.12.2025

Araştırma Makalesi/Research Article

Karacahisar Kalesi Kazıları (2001-2023) Takı Buluntuları

Nurcan Boşdurmaz* – Nihan Zafer**

Öz

Eskişehir'de bulunan Karacahisar Kalesi, 2001 yılından beri arkeolojik kazıların devam ettiği, Bizans ve Erken Osmanlı Dönemlerinde stratejik önemi nedeniyle uzun süre kullanılmış bir Orta Çağ kalesidir. Bugüne kadar yapılan arkeolojik çalışmalar sırasında daha çok seramik ve sikkeler bulunmuş olsa da kale kazılarında ortaya çıkarılan önemli buluntulardan biri de takı grubudur. Bu çalışmada, 2001-2023 yılları arasında gerçekleştirilen arkeolojik kazılarda bulunan 38 adet yüzük, bir adet kolye ucu, iki adet küpe ve iki adet bilezik olmak üzere toplam 43 eser değerlendirilmiştir. Takıların üretim malzemesi gümüş, bronz, pirinç, demir ve kemiktir. Döküm tekniği ile üretilmiş maden eserlerin süslemesinde kazıma tekniği kullanılmıştır. Bu çalışmada tanımlama, betimleme ve tipolojik analiz yöntemleri kullanılmış, aynı zamanda takılar üzerine bir katalog oluşturulmuştur. Sayıca az olan kolye, küpe ve bilezikler tipolojik veri sunmada yetersiz kalmış, ancak daha çeşitli örneklere sahip olan yüzükler, form ve bezeme özellikleri dikkate alınarak beş tip altında incelenmiştir. Yüzükler hakkında yapılan tipolojik analizler, bu takıların hem üretim tekniklerini hem de dönemsel estetik anlayışını anlamak için önemli ipuçları sunmuştur. Kolye, küpe ve bilezikler sınırlı sayıda örnek içerdiğinden, bu buluntular hakkında genelleme yapılabilecek veriler sunulması zordur. Ancak yüzüklerin çeşitliliği sayesinde, söz konusu eserler sosyal, ekonomik ve kültürel bağlamlarını aydınlatmak için daha geniş bir inceleme zemini oluşturmuştur. Tarihlendirilebilir bir kontekstte bulunmayan takıların, kaledeki sikke ve seramik buluntuları ile diğer karşılaştırma yapılan takı örnekleri göz önüne alınarak, 12-15. yüzyıllar arasına tarihlendirilmesi uygun görülmüştür. Kolay erişilebilir malzemeden üretilen, basit tasarımlara sahip bu takıların, halk tarafından kullanıldığı düşünülmektedir. Dolayısıyla bu çalışma, ele aldığı konu bakımından yalnızca Eskişehir Karacahisar Kalesi'nin askerî işlevi açısından değil, aynı zamanda kale içindeki sosyal yaşama dair sunduğu veriler açısından da önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Eskişehir, Karacahisar, Kale, Yüzük, Kolye Ucu, Küpe, Bilezik.

* Dr. Öğretim Üyesi, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Genel Eğitim Bölümü, Türk Dili Anabilim Dalı, İstanbul/TÜRKİYE https://ror.org/04pm4x478 nurcan.bosdurmaz@bilgi.edu.tr
https://orcid.org/0000-0002-1809-0070

** Arş. Gör., Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Türk İslam Sanatı Anabilim Dalı, Eskişehir/TÜRKİYE https://ror.org/05nz37n09 nihanzafer@anadolu.edu.tr
https://orcid.org/0000-0002-4573-0678

Bu makale Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisans (CC BY-NC) ile lisanslanmıştır. / This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC).

Atıf/Citation: Boşdurmaz, Nurcan – Zafer, Nihan, "Karacahisar Kalesi Kazıları (2001-2023) Takı Buluntuları", *Höyük* 18, 2026, 193-220.

Jewelry Finds from the Excavations at the Castle of Eskişehir Karacahisar (2001–2023)

Abstract

Karacahisar Castle in Eskişehir, where archaeological excavations have been ongoing since 2001, is a medieval castle that was used for a long time during the Byzantine and Early Ottoman periods due to its strategic importance. Although ceramics and coins have been frequently found during the archaeological excavations to date, one of the most important finds uncovered during the excavations of the castle is the jewelry group. In this study, a total of 43 artifacts –including 38 rings, one necklace, two earrings, and two bracelets found during the excavations between 2001 and 2023– were evaluated. The materials of the jewelry comprise silver, bronze, brass, iron, and bone. The metal artifacts were produced using casting techniques, with surface decorations applied through engraving. Identification, description, and typological analysis methods were employed, leading to the creation of a comprehensive catalog. While the limited number of necklaces, earrings, and bracelets was insufficient to provide generalizable typological data, the rings –represented by more diverse examples– were analyzed and classified under five main types based on their form and decorative features. The typological analysis of the rings provides important clues for understanding both the production techniques and the aesthetic preferences of the period, offering a broader analytical base to illuminate the social, economic, and cultural contexts of this jewelry. The jewelry finds, which were not recovered from a datable archaeological context, have been dated to the 12th and 15th centuries based on comparative jewelry examples, alongside the coin and ceramic finds from the castle. These items, produced from easily accessible materials and featuring simple designs, are considered to have been worn by the general population. Therefore, this study is significant not only for illuminating the military function of Eskişehir Karacahisar Castle, but also for providing valuable data regarding daily social life within the castle.

Key Words: Eskişehir, Karacahisar, Castle, Ring, Necklace, Earring, Bracelet.

Giriş

Önceleri din, tılsım, büyü ya da uğur gibi kavramların etkisiyle başlayan takı takma eylemi; zamanla ölü hediyesi, tanrılara sunu, imtiyaz göstergesi, zenginlik, hediye ve en nihayetinde güzel görünme gibi amaçları kapsamıştır.

Anadolu'da Antikçağ takıları üzerine yapılan araştırmalarda göz doldurucu Bizans ziynet eşyalarıyla karşılaşılır[1]. 6. yüzyıla kadar Helenistik ve Roma etkilerinin yoğun olduğu takılarda Hristiyanlığın kabulü ile motif ve formlarda değişiklik meydana gelmiştir[2]. Takı üretiminde Büyük Saray yakınında konumlandırıldığı tahmin edilen atölyeler hanedan mensupları için üretimde bulunurken, Mese Caddesi üzerinde halk için üretimde bulunan ayrı atölyelerin varlığından da bahsedilmektedir[3]. İki üretim merkezi karşılaştırıldığında, hanedan mensupları için tercih edilen değerli maden ve taşların yerini, halka yönelik üretimlerde erişim kolaylığı sebebiyle cam, bronz ve gümüş malzeme almıştır[4].

1 Anadolu'da Antik Çağ takıları üzerine yapılan araştırmalar için bk. Akyay Meriçboyu 2001; Köroğlu 2004.

2 Köroğlu 2000, 32.

3 Köroğlu 2000, 31.

4 Köroğlu 2000, 34.

İslam coğrafyasında erken dönem kuyumculuğuna ilişkin bilgiler sınırlıdır. Az sayıda mevcut olan erken dönem örneklerinin 11. yüzyıla tarihlendirildiği ve bu takılarda Geç Roma, Bizans, Sasani etkilerinin görüldüğü bilinmektedir[5]. Allan'ın Nişabur kazısında metal buluntulara ilişkin yaptığı çalışma[6], 12. ve 13. yüzyıl yüzük, kolye ucu, bilezik örnekleri üzerinden İslam sanatında takı gelişimine dair bulguları ortaya koymaktadır. Çalışma, erken dönem takılarının süslemesinde yazı kullanıldığını ve hâk, savat, repoussé, telkâri, döküm gibi farklı tekniklerin uygulandığını göstermektedir[7].

Türkiye'deki müze ve koleksiyonlarda çok sayıda İslam Dönemi'ne ait ziynet eşyası mevcut olsa da 11 ile 14. yüzyıllar arasına tarihlendirilen eserler azınlıktadır. Anadolu Selçuklu Dönemi'nde metal işçiliğinde yüksek kalitede ürünler üretildiğini, komşu coğrafyalardaki yeni tekniklerden ve tasarımlardan devamlı beslenildiğini söylemek mümkündür. 13. yüzyıldaki Moğol saldırıları, Anadolu'nun Erken İslam Dönemi'ne ait altın ve gümüş gibi değerli madenden üretilmiş eserlerin eritilerek başka bir işlev ile kullanılmasını beraberinde getirmiş olmalıdır[8].

Osmanlı kuyumculuğu hakkında kapsamlı bilgilere ancak II. Mehmed Dönemi'nde (1451-1481) rastlanılmaktadır[9]. Arşiv kayıtlarında, ehl-i hiref kurumu altında, *zergeranlar, hakkâkinler, zernişanlar* ve *kuftegeranlar* tarafından farklı malzeme ve tekniklerde takı üretildiği bilgisinin yer aldığı anlaşılmaktadır[10]. Ancak II. Mehmed[11] Dönemi'ne tarihlendirilen *Külliyat-ı Kâtibî*'deki[12] kadın figürlerinde altın düğmeler ve çaprastlardan başka takı görülmemesi de dikkat çeker[13].

Anadolu için yapılan literatür taraması sonucunda Türk-İslam sanatı araştırmalarında erken dönem takılarına odaklanan sayılı çalışma tespit edilmiştir[14]. Orta Çağ'ın önemli bir kale-kenti olan Karacahisar Kalesi'nde elde edilen takı buluntularını konu alan bu çalışma, mevcut boşluğu doldurmaya yönelik bir adım olarak görülmelidir.

Karacahisar Kalesi Takı Buluntuları

Eskişehir il sınırları içerisinde yer alan Karacahisar Kalesi, günümüz şehir merkezine 7 km uzaklıkta, 1010 m yükseklikte Kütahya, Bursa ve Ankara yollarına hâkim olmasıyla askerî ve ticari anlamda Orta Çağ'ın önemli kale-kentleri arasında sayılmaktadır. Kalenin ilk olarak

5 D. Khalili Koleksiyonu'nda yer alan İslam Dönemi yüzükleri üzerine Wenzel'in yaptığı çalışmada, özellikle Roma Dönemi yüzükleriyle benzer kaş formunda tasarlanan örnekler mevcuttur. Bu örneklerin birbirinden ayırt edilmesinde süsleme unsurlarının belirleyici rol üstlendiği ifade edilmiştir. Erginsoy 1978, 3; Wenzel 1993, 11-12; Bozkurt 2002, 514.

6 Allan 1982.

7 Allan 1982, 60-61.

8 Altın ve gümüş malzemeden üretilmiş takıların sayıca az olması bu eserlerin sikke ya da başka nesnelere dönüştürülmüş olabileceği ile ilişkilidir. Ayrıca bk. Esnaf 1972; Atıl 2000, 74; Wenzel 1993, 9.

9 İrepoğlu 2000, 102.

10 Kalyoncu 2015, 282, 287; ayrıca bk. Uzunçarşılı 1986.

11 Şibilizâde Ahmed tarafından yapılan (yaklaşık 1480) II. Mehmed portresinde sultanın serçe parmağında mavi taşlı bir yüzük ve başparmağında da bir zihgir bulunur. Bk. Roxburgh 2005, 278.

12 Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Revan Köşkü Bölümü'nde (no. 989) kayıtlı olan, Kâtibî lakabını kullanan Şemseddin Muhammed b. Abdullah-ı Nîşâbûrî'nin kasidelerinden oluşan eserde iki minyatür bulunmaktadır. Ayrıca bk. Çağman 1976.

13 İrepoğlu 2000, 102.

14 Türk-İslam Dönemi kazı buluntuları üzerinden yapılan çalışma için bk. Acar – Acara Eser 2019; Acara Eser 2019, Erciyas – Acara Eser 2019; Yavaş 2013; İslam maden sanatıyla ilgili kaynaklar için bk. Esnaf 1972; Bodur 1987; Küçükerman vd. 1994; Özkeçeci 2008.

hangi tarihte ve kimler tarafından inşa edildiği, hangi isimle anıldığı bilinmemektedir. Ancak arkeolojik bulgular içerisinde mimari doku ile de uyumlu en erken tarihli sikke Phocas Dönemi'ne (602-610) aittir. II. Mikhael (820-829), VII. Konstantinos (913-959) ve X. Konstantinos (1059-1067) dönemlerine ait sikkelerin bulunması 9 ile11. yüzyıllar arasında da kalenin kullanıldığına işaret etmektedir[15]. Kalenin 12. yüzyıldaki akıbetine ilişkin bilgilerimiz sınırlı olmakla birlikte Miryokefalon Savaşı'na dair Bizans anlatılarında bahsi geçen Dorylaion Kalesi'nin Karacahisar olduğu yönünde görüşler mevcuttur[16]. Kalenin Osmanlı Dönemi'ne dair ilk bilgilere Osmanlı kroniklerinde rastlanır ve 1288 yılında Osman Gazi tarafından fethedildiği, 1299 yılında ilk hutbenin burada okutulduğu belirtilir[17]. Erken Osmanlı Dönemi boyunca oldukça yoğun bir iskâna sahne olduğu anlaşılan Karacahisar'ın 1524 tarihli Maliye'den Müdevver defter kaydındaki bilgilere göre Fatih Dönemi ile birlikte terk edildiği anlaşılır[18].

Figür 1. Karacahisar Kalesi hava fotoğrafı.

Karacahisar Kalesi'nde ilk bilimsel alan araştırmaları 1999 yılında başlamıştır. 2001 yılında Prof. Dr. Ebru Parman'ın başkanlığında kazı çalışmalarına evrilen bilimsel faaliyetler, Prof. Dr. Erol Altınsapan'ın başkanlığında devam etmiştir. Kazı çalışmaları 2020 yılından beri Doç. Dr. Hasan Yılmazyaşar'ın başkanlığında sürdürülmekte olup; çalışmalar ağırlıklı olarak iç sur alanı, sarnıç ve "Z" alanında gerçekleştirilmiştir. Çalışmalar sonucu tespit edilen seramik ve sikke buluntuları, başta kaledeki iskânın tarihsel kronolojisi olmak üzere çok sayıda bilimsel sonuca kaynaklık etmiştir[19].

15 Altınsapan vd. 2015, 627; Altınsapan – Palalı 2018, 101-102; Yılmazyaşar – Demirel Gökalp 2022, 310-318.

16 Altınsapan vd. 2015, 627; Yılmazyaşar 2023, 1031.

17 Âşıkpaşazâde 2013, 16-17, 28-29; Mehmed Neşrî, 2008, 42, 52.

18 İnalcık 2006, 9-12.

19 Parman 2003, 69-80; Parman vd., 2007, 1-12; Altınsapan vd., 2015, 621-633; Altınsapan – Gerengi 2017, 1-9;

Küçük buluntular içerisinde takılar, sosyo-kültürel anlamda kalede yaşayan topluluk hakkında fikir sunma potansiyeli ile önem taşımaktadır. Takı buluntuları, ağırlıklı olarak askerî amaçlı inşa edilen özellikle saldırı, kuşatma ve akınlar gibi askerî süreçlerde aktif kullanılan kalelerdeki nüfusun niteliği ve sosyal yaşama dair sınırlı da olsa bazı çıkarımlara kaynaklık etmektedir. Bu bağlamda Karacahisar Kalesi Kazılarının 2001-2023 yılları arasındaki çalışmalarda elde edilen buluntular arasından 38 yüzük, bir kolye ucu, iki küpe ve iki bilezik bu çalışmada ele alınmıştır[20]. Bu çalışmanın konusunu oluşturan toplam 43 parça eserin 41'i maden, biri kemik, biri ise gümüş/cam birleşik malzemeden üretilmiştir. Maden eserlerin sekizi gümüş, 31'i bronz, biri demir ve biri pirinçtir. Döküm tekniği ile üretilen eserlerde kazıma tekniğiyle süsleme tercih edilmiştir.

Yüzükler

Tarih boyunca halk anlatılarında, destanlarda kendine yer bulan yüzükler, kötülüklerden korunma ve doğaüstü güçlerin kullanılmasını simgelediği gibi bağlı olunan boy, iktidar, güç vb. alametlerin göstergesi olarak da tanımlanır[21]. İslam devletlerinde yüzükler, üzerindeki belirli ifadelerle resmî evrakların tescili işlevini de görmekteydiler. Bu kullanım şekli Türk İslam devletlerinde de sürdürülerek mutlak egemenlik sembolü olarak gelenekselleştirilmiştir[22]. Dönem kaynaklarında bu noktada sultanların ve diğer devlet görevlilerinin taktıkları yüzüklerin mahiyeti hakkında bilgilere rastlanılırken halkın kullandığı yüzüklere ilişkin edinilen bilgiler sınırlıdır. Bu bağlamda Karacahisar Kalesi Kazısı yüzük buluntularının halkın günlük kullanımına dair de fikir verebileceği düşünülmektedir.

Karacahisar Kalesi kazılarda ele geçmiş olan 38 yüzüğün 7'si gümüş, 28'i bronz, 1'i demir, 1'i kemik ve 1'i gümüş/camdır. Döküm tekniği ile üretilmiş olan maden yüzüklerin süslemesinde kazıma (kalemkar) tekniği kullanılmıştır.

Karacahisar Kalesi kazılarında ele geçen takı grubu arasında yer alan yüzükler; sayı, form ve bezeme unsurları dikkate alınarak tipolojik bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Yüzük tipolojisi üzerine yapılmış temel çalışmalardan biri J. W. Allan'a aittir. Nishapur kazılarında ele geçen Erken İslam Dönemi maden eserlerini tanıttığı çalışmasında Allan, yüzük buluntularını üç ana başlık altında incelemiştir: *Düz kaşlı yüzükler; dar, dairesel kaşlı ve oval formlu yüzükler; kaş kısmında değerli taş yer alan yüzükler*[23]. Waldbaum, Sardis kentinde Roma ve Bizans mezarları ile Bizans dükkânlarında 1974 yılında gerçekleştirilen arkeolojik kazılarda bulunan maden

---

Altınsapan – Palalı 2018; Yılmazyaşar – Karasu 2022, 336-367; Yılmazyaşar – Demirel-Gökalp 2022, 305-335; Yılmazyaşar 2023, 1024-1054; Yılmazyaşar vd. 2023.

20 Karacahisar Kalesi Kazısı'nda, 2001-2023 yılları arasında kazı başkanlığını yürüten Prof. Dr. Ebru Parman, Prof. Dr. M. Erol Altınsapan ile Doç. Dr. Hasan Yılmazyaşar'a; buluntuların çizim, fotoğraflanma süreçlerindeki yardımları için Arkeolog Nurten Kanbur, Songül Akelma, Müze Araştırmacısı Duygu Yıldız Köprülü, Aleyna Bayraktar İçer ve Mert Keke ile kazı çalışmalarına emek veren tüm ekip üyelerine çok teşekkür ederiz.

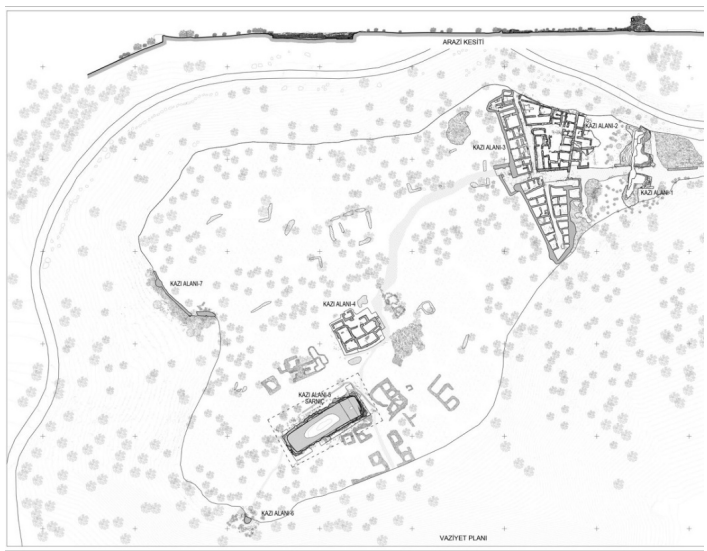
21 En eski yazılı kaynaklardan olan Kaşgarlı Mahmud'un *Dîvan-ı Lugat-it Türk* adlı eserinde bugün kullandığımız anlamda "yüzük" kelimesi geçtiği gibi iki tür yüzük ismi daha zikredilir; bunlardan bir tanesi altın halka ve gerdanlık anlamında "bakan" kelimesi olup, diğeri serçe parmağın yanında bulunan yüzük parmağı "çıçamuk" olarak adlandırılmıştır. Kaşgarlı Mahmud 1985, 399, 487.

22 12. yüzyıl Selçuklu müelliflerinden Muhammed b. Ali er-Râvendî, Sultan Alp Arslan'ın (1063-1072) ölümüyle ilgili olarak şu dizeleri kaleme almıştır: "Taç ile yüzük Alp Arslan'a kalmadıysa da şimdi saltanat süren hükümdara kalacaktır." Sultanın yüzüğü onun tarafından birisine havale edilen işin resmî, hukuki ve usule uygun olduğuna ilişkin açık bir alâmetti. Bk. Ataman – Şahin 2021, 3; Kütük 2017, 197.

23 Allan 1982, 31.

eserleri incelendiği monografik çalışmasında, yüzükleri üç ana tip altında sınıflandırmıştır: *Kaşı bezemeli ve taşsız olanlar; kaş bölümünün sınırları içerisinde gömülü taş taşıyan ya da kaş alanının dışına taşan taşlı yüzükler; düz halkalı yüzükler*[24].

Roma, Bizans ve Türk dönemi küçük buluntularının incelendiği monografik yayın serisi *Corinth*'te, yüzükler için de bir tipoloji oluşturulmuştur: *Kaş kısmında taş bulunan yüzükler* ve *düz kaşlı yüzükler*[25]. Oluşturulan bu iki ana tip de kendi içerisinde halka kalınlıkları, bezeme unsurları göz önüne alınarak alt başlıklara ayrılmıştır[26]. İslam coğrafyasının farklı dönem ve uygarlıklarına ait 618 yüzükten oluşan Khalili Koleksiyonu üzerine Wenzel'in yaptığı çalışma, tipolojik gelişimin ana hatlarını ortaya koyma amacı taşımaktadır. Tipoloji oluşturulurken kaş ile çerçevenin birbirine nasıl eklemlendiği göz önüne alınmıştır. Çalışmada, 9-10. yüzyılda bu düz halka formundaki yüzüklere boş sac ya da tel kullanılarak üretilmiş ayrı bir kasnak eklendiği değerli taşın bu kaş (kasnak) içerisinde sabit kalabilmesi için kanca/tırnak (pençeler) yapıldığı belirtilir[27]. Wenzel, 10-11. yüzyılda söz konusu kasnakların lehimle yüzüğün çerçevesine bağlanmış olduğu tiplere "Kolaj Stili"; bu tipin pençeleri kolları kalkmış insan formundaki yorumuna "Karyatid Stili" tanımlarını uygun görmüştür[28]. Araştırmacı, 14. yüzyıldan itibaren eklemlenen parçaların döküme dâhil edilmesiyle oluşturulan tipe ise "Sahte Kolaj Stili" adını vermiştir[29].

Figür 2. Karacahisar Kalesi kazı alanı vaziyet planı.

Allan ve Waldbaum'un Antikçağ ve Orta Çağ Dönemi kazılarındaki yüzük buluntuları üzerinden yaptıkları tipolojinin, her arkeolojik alandaki yüzük buluntu grubuna uyarlanabilir olması mümkün görülmemektedir. Öte yandan parça sayısı fazla olan bir koleksiyon göz önünde bulundurularak Wenzel tarafından yapılan tipolojinin de arkeolojik alan buluntularına göre farklı bir şekilde değerlendirildiği anlaşılmaktadır. Konu üzerinde yapılan bu çalışmalar

24 Waldbaum 1983, 128.
25 Davidson 1952, 228-233.
26 Davidson 1952, 228-233.
27 Wenzel 1993, 15.
28 Wenzel 1993, 15.
29 Wenzel 1993, 15.

dikkate alındığında Karacahisar Kalesi'nde bulunan yüzük buluntuları da kendi malzeme ve formlarına göre ayrı bir tipoloji önerisini oluşturmayı zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda Karacahisar Kalesi'nde yürütülen çalışmalarda (2001-2023) ele geçirilen 38 yüzük, kaş bölümleri esas alınarak beş gruba ayrılmaktadır: İlk grubu kaş kısmında taş veya bezeme bulunmayan; gümüş, bronz ve kemik malzemeden üretilmiş yüzükler oluşturmaktadır. İkinci grup kaş kısmında değerli taş veya cam malzeme yer alan yüzüklerden, üçüncü grup ise kaş bölümü bezemeli örneklerden meydana gelmektedir. Üçüncü gruptaki yüzükler kaş formlarına göre kendi içinde alt gruplara ayrılmıştır: *a. Oval, b. Konik, c. Damla, d. Dairesel.* Dördüncü grubu kaş bölümü bulunmayan bordürü bezemeli yüzükler, beşinci ve son grubu ise zihgirler oluşturmaktadır. Söz konusu yüzüklerin 26'sı, 2019-2023 yılları arasında kazıların sürdürüldüğü sarnıç alanında; geri kalanı ise 2009 ve 2011-2014 yılları arasında kazı çalışmaları yürütülen V, Z ve X olarak adlandırılan mekânlarda ele geçirilmiştir. Buluntuların büyük bir bölümünün sarnıç alanından gelmesi beklenen bir durumdur, nitekim çeşitli etkenlerle oluşan toprak kaymalarıyla sürüklenen küçük buluntular, yaklaşık altı metre derinliğe ve 45 × 15 m ölçülerine sahip sarnıç yapısının içerisinde yoğunlaşmıştır.

Yüzük Tipleri

Tip 1: Bu grup; kaş kısmında mücevher veya bezeme olmayan üç yüzükten oluşmaktadır. Bu grup içerisinde bulunan kemik yüzük 2,4 cm çap ile en geniş örnektir (Kat. No. 2, 15, 30).

Tip 2: Bu tipten iki örnek bulunmaktadır. Yuvarlak bir kaşın içerisine yerleştirilen cam iki kancayla sabitlenmiştir (Kat. No. 28). İkinci örnekte ise cam ya da değerli taşın yerleştirilmesi gereken kaş yuvasında materyali tutturmak için dört kanca bulunmaktadır (Kat. No. 13). Bu örneklerden içerisinde cam bulunan örnek kırık olduğu için çap ölçüsü alınamamış olup, diğer örnekte korunan çap 1,5 cm olarak ölçülmüştür.

Tip 3: Kaş kısmında bezeme bulunan bu yüzük grubu; kaş formlarına göre Tip 3a (oval), Tip 3b (konik), Tip 3c (damla) ve Tip 3d (dairesel) şeklinde alt gruplara ayrılmaktadır. 3a grubunu oluşturan 21 yüzük bezeme açısından en zengin grubu oluşturmaktadır (Kat. No. 1, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 14, 16, 17, 18, 23, 25, 27, 29, 32, 33, 34, 35, 38). Bu tipteki yüzüklerin çap ölçüleri 2,3 cm ile 1,6 cm arasında değişiklik göstermektedir. 3b grubundaki yüzükler ise beş adettir (Kat. No. 4, 5, 12, 24, 26). 3b tipindeki yüzüklerin genişlikleri 1,5 cm ile 2,3 cm arasında ölçülmüştür. 3c tipindeki yüzüklerin kaş kısımları damla formunda tasarlanmıştır (Kat No. 22). Damla formundaki bu yüzüğün çap ölçüsü 2,1 cm'dir. Son alt tip 3d grubunda iki yüzük bulunmaktadır (Kat. No. 21, 36). 3d tipindeki yüzüğün çapı 2,8 cm ve diğer yüzüğün ölçülebilen çapı 1,4 cm'dir.

Tip 4: Kaş bölümü olmayan, bordürü bezemeli yüzüklerden oluşan bu gruba üç yüzük dahildir (Kat. No. 19, 20, 37). Bu tipteki yüzüklerin genişliğinin ayarlanabilmesi bakımından diğer örneklerden ayrışmaktadırlar. Yüzüklerin korunmuş çapları 1,3 cm ve 1,9 cm ölçülmüştür.

Tip 5: Ok atarken baş parmağın yay kirişinden zarar görmesini engelleyen zihgir adı verilen yüzükler son tipi meydana getirir (Kat. No. 31). Bu yüzük tipinden tek örnek bulunmaktadır. Ancak yüzük kondisyon açısından kötü durumdadır ve çap ölçüsü zihgir kırık olduğu için alınamamıştır.

Süsleme Kompozisyonları

Karacahisar Kalesi kazılarında ele geçen takıların büyük bir bölümü tarihlenebilir bir tabakada bulunmamıştır. Ancak tarihlenebilir bir tabakada ele geçmemiş olsalar da küçük buluntular, öncelikle ele geçtikleri kontekstlerdeki diğer buluntular (cam, seramik, kemik, sikke, vs.) ile birlikte ele alınıp değerlendirildiğinde, söz konusu buluntuların üzerlerinde yer alan süslemeler dikkate alındığında, diğer kazılarda bulunmuş yayınlı örnekler, müze ya da özel koleksiyonlarda bulunan benzerleri ile karşılaştırıldığında, tarihlendirme için öneri sunulabilir[30]. Bu noktada yüzükler için de en önemli veriyi kaş kısmı bezemeli tip 3 ve bordürü bezemeli tip 4 örnekleri sağlamaktadır. Bezemeler incelendiğinde yüzüklerde yazı, geometrik, bitkisel veya figürlü süslemelere yer verildiği görülür. Kaş bölümünde yazı bulunduğu düşünülen dört yüzük mevcuttur. Tip 3 altında incelenen 2011 yılında X-3 alanında bulunan gümüş yüzüğün (Kat. No. 3) ve 2023 yılında bulunan bronz yüzüğün (Kat. No. 36) kaş kısmındaki bezemede, günümüzde tahribat sebebiyle okumaya elverişsiz halde olan bir yazı tespit edilmiştir. Yüzüklerdeki yazının Osmanlı Dönemi'ne işaret ettiği düşünülmektedir. 2009 yılında X-Y 3 alanında bulunan yüzüğün (Kat. No. 1) kaş kısmında ise Karkın boyuna[31] ait olup olmadığı ayrı bir tartışma konusu olarak görülen "VI" simgesi yer alır[32]. 2022 yılı S5 güney açmasında bulunan tip 3 içerisine dahil olan bronz yüzük (Kat. No. 24) üzerinde diğer yüzüklerden farklı olarak Runik alfabede "k" harfine karşılık gelen bir simge bulunduğu kanaatine varılmıştır[33].

Tip 3 yüzükleri arasında kaş kısmında geometrik süslemeye dayalı çizgi/çizgiler işlenmiş yüzükler, süsleme kompozisyonları arasında en fazla örneği veren grubu oluşturmaktadır. 2012 yılında Z-5 alanında bulunan yüzükte (Kat. No. 6) basit bir tek çizgi, 2013 yılında Z-10 açmasında bulunan yüzükte (Kat. No. 9) üç çizgi, sarnıç alanında 2023 yılında bulunan yüzükte ise (Kat. No. 34) kaş bölümüne kazınarak işlenmiş beş çizginin yer aldığı bir süsleme kompozisyonu görülmektedir. 2012 yılı kazı çalışmaları sırasında Z-8 alanında bulunan bronz yüzüğün kaş kısmı, kaş sınırlarına yakın bir oval çizgi ve üzerinde buna karşılık gelen kıvrımlı bir hattan oluşan süslemeye sahiptir (Kat. No. 8). 2021 yılında S2B1 açmasında bulunan bir diğer bronz yüzüğün kaş kısmında ise merkezde birbirini kısmen kesen çizgiler ve bu çizgilerin üzerinde bir kare formu yer alır (Kat. No.18). Bahsi geçen örnek 2023 yılında S5 alanında bulunan yüzüğün kaş kısmındaki tasarımla benzerlik göstermektedir (Kat. No. 38). Bu çizgisel bezemeli yüzük örnekleri arasında, aynı kompozisyonun tekrar edilerek kullanıldığı bir gruba da rastlanılmıştır (Kat. No. 10, 14, 23, 29, 32). Bu grupta Kat. No. 32 olarak geçirilen örnek gümüş, diğer yüzük örnekleri ise bronz malzemeden imal edilmiştir. Halka çapları yaklaşık olarak 2 cm olan bu yüzüklerin ağırlıkları 2,5 g ile 4 g arasında değişmektedir. Yaklaşık olarak

30 Demirel-Gökalp 2022, 406.

31 Günümüzde damgasını "VI" olarak sembolize edebildiğimiz Karkın boyu, Bozoklara dâhil olan Yıldız Han oğulları arasında sayılır. Özellikle 12-14. yüzyıllar arasında Anadolu'da Türk iskânında önemli rol oynayan Karkınların, Sivas, Karahisar-ı Sahip, Saruhan ve Karesi sancaklarına yerleştikleri bilgisi kaynaklarda yer alır. H.937/M.1530 tarihli bir muhasebe defteri kaydında, Sultanönü sancağı Karacahisar nahiyesinde de Karkın adında bir köyde 13 hanenin yer aldığı, 6 mücerred ve 1 imam olduğu yönünde bilgiye ulaşılmıştır. Bu arşiv kaydıyla, yüzüğün Karkın boyundan birine ait olma ihtimalinin kuvvetlendiği düşünülmektedir. Gülten 2004, 12, 15, 75; Sümer 2001, 498.

32 Türk damgalarının, bağlı olunan boyun tanrılarını/koruyucu ruhlarını sembolize eden şekillerden ortaya çıktığı düşünülmektedir. Zaman içerisinde bu semboller basitleştirilerek, boyun hayvanları üzerine basılmış ve boyun mülkiyeti simgesi durumuna gelmiştir. Aristov 2014, 27. Türk boyları damgaları hakkında çalışmalar için ayrıca bk. Tezcan 1990; Duran 2019; Duran – Aslan 2019.

33 Orkun 1994, 17.

aynı çapta ve benzer motif tasarımlarını taşıyan bu yüzüklerin, dönem beğenisini yansıttığı, bağlı olunan Türk boylarından birinin simgesi halinde kullanıldığı ya da sosyal statüye işaret ettiği fikri üzerinde durulmaktadır.

Tip 3 altında incelenen 3d grubunda, 2021 yılı kazı çalışmaları sırasında S1B alanından çıkarılan bronz yüzüğün kaş kısmında saadet motifi yer alır. Kaşı tamamen kaplayacak büyüklükte kazıma tekniğinde işlenen motifle beraber yüzüğün dış bordürünün ortasında dörtgen bir çerçeve içerisine alınmış +/haç motifine rastlanılmıştır (Kat. No. 21). Sözü edilen geometrik bezemeli yüzük buluntularının içerisinde en ilgi çekici örneklerden biri ise 2023 yılında S4 alanından çıkmıştır (Kat. No. 35). Yüzüğün kaş bölümünün sınırları, kazıma tekniği kullanarak vurgulanmış olup; içerisinde amulet önerisini getirebileceğimiz çizgisel bezemelerden meydana gelen bir süsleme işlenmiştir.

Süsleme kompozisyonunda bitkisel süslemenin işlendiği iki yüzük bulunmaktadır. 2021 yılında sarnıç alanında S1B açmasında bulunan damla formundaki bronz yüzük, üç dilimli taç kısmına sahiptir (Kat. No. 22). Yüzüğün kaş kısmı çerçeve içerisine alınmış ve kıvrımlı yaprak motifleriyle donatılmıştır. 2011 yılında X-8/X-9 alanından çıkarılan bir diğer yüzüğün kaş kısmı ise on iki yapraklı bir çiçek motifiyle bezenmiştir (Kat. No. 4).

Karacahisar Kalesi takı buluntuları arasında figürlü süslemenin işlendiği tek yüzük örneği bulunmaktadır. Bordürü bezemeli tip 4 altında incelenen, 2021 yılında S2B-1 alanında bulunan bronz yüzüğün bordüründe, figürlü süsleme yer alır (Kat. No. 19). Hayvan ya da insan figürü olduğu düşünülen motifin bir benzer süsleme tasarımına, 2021 yılında S1 güney alanında bulunan bilezikte rastlanılmıştır (Kat. No. 44).

Küpeler

Takı buluntuları arasında iki küpe örneği, 2021 yılında sarnıç alanının S2B1 ve S1B açmalarında bulunmuştur (Kat. No. 39, 40). Küpeler, oldukça ince bronz tellerin biçimlendirilmesiyle elde edilmiştir. S2B1 alanında bulunan küpenin kanca bölümünün bulunması üzerinde boncuk, cam ya da daha farklı bir malzemeden bir eklentisinin daha olduğunu düşündürmektedir (Kat. No. 39). Bu küpenin korunan ölçüleri 2,7 x 1,6 cm, ağırlığı 0,62 g olarak ölçülmüştür. S1B açmasında bulunan düz halka olarak tasarlanan diğer küpenin ağırlığı 0,25 g, çapı ise 1,4 cm olarak belgelenmiştir (Kat. No. 40).

Kolye Ucu

Küçük buluntular arasında kolye ucu olduğu tespit edilen bir buluntu mevcuttur. 2013 yılında V2 alanında bulunan pirinç malzemeden kolye ucu, yedi yapraktan oluşmaktadır. Ağırlığı 2,14 g olan kolye ucunun ortasındaki yaprağın üst bölümünde zincir geçirilmek üzere tasarlanan bir delik kısmı bulunmaktadır. Çiçek formunu veren yedi yaprağın çevresi kabartılarak yapraklar sınırlandırılmış ve kolye ucunun ortasında bir delik ve çevresine yedi delik daha açılarak bir daire formu oluşturulmuştur (Kat. No. 41).

Bilezik

Bilezik/ bilezik parçası olduğu düşünülen iki adet buluntu 2021 ve 2022 yıllarındaki kazı çalışmaları sırasında bulunmuştur. 2021 yılında yüzey kotunda bulunan bronz malzemeden yapılmış ve bir bilezik parçası olduğu düşünülen buluntunun uzunluğu 4,9 cm, genişliği 1,1 cm, ağırlığı ise 3,4 g'dır (Kat. No.42). Uzun dikdörtgen bir levha halindeki bilezik, kazıma

tekniğinde düz bir hattın devamında ucu aslan/insan başına benzer bir figürle bezenmiştir. Bu bezemenin bir diğer benzeri yüzük kataloğunda 19 numarada yer almaktadır.

2022 yılında sarnıçta yapılan kazı çalışmalarında S1 güney açmasından gümüşten yapılmış bilezik parçası bulunmuştur. Bu bilezik parçasının günümüze ulaşan korunmuş ölçülerine göre çapı 3,1 cm, kalınlığı 0,3 cm ve ağırlığı 9,05g'dır (Kat. No. 43). Zarif bir işçiliğe sahip bilezikteki motifler incelendiğinde, yüzeyin dikdörtgen panolar halinde kazıma tekniğinde birbirini tekrar eden benzer kompozisyonlarla bezendiği görülmektedir. Bu bezeme programını birbirine simetrik olarak işlenen çapraz çizgiler, kıvrımlı çizgiler ve dört köşeye konumlandırılan birer çiçek yaprağı/göz biçiminde işlenen motifler izlemektedir. Bilezik, baklava motiflerinin devamında keskin konturlara sahip birer çizgi ve üç noktadan teşkil bir yılan başıyla sonlandırılmıştır. Bu parça, diğer takı buluntuları arasında benzer bir süsleme programına rastlanılmaması bakımından önem taşır.

Değerlendirme ve Sonuç

Arkeolojik kazı alanında stratigrafik bir kaydın bulunmaması buluntu gruplarının tarihlendirilmesi üzerindeki en büyük problemler arasında görülmektedir. Wenzel'in çalışmasında doğru tarihlendirmelerin yapılabilmesinde rehberlik görevini, takı buluntularıyla birlikte bulunan sikkeler üstlenmiştir[34]. Çalışmamızda ele alınan Karacahisar Kalesi takı buluntularının da çoğu, tarihlendirilebilir bir kontekste bulunmamıştır. Bu nedenle kalede bulunan diğer küçük buluntuların üzerine yapılan çalışmalar tarihlendirme hususunda dikkate alınmıştır. 2019-2022 yılları arasında sarnıç alanında yapılan arkeolojik kazı çalışmalarında yıllara göre sırasıyla 52, 455, 232 ve 365 adet sikke ele geçirilmiştir[35]. Sikkelerin ağırlıklı olarak 14. yüzyıl ve I. Murad Dönemi'ne ait olduğu tespit edilmiştir[36]. Bunun yanı sıra Selçuklu, Memlük, Germiyanoğlu, Menteşeoğlu, Karamanoğlu, Aydınoğlu, Candaroğlu beylikleri ile Geç Roma, Bizans ve Haçlı sikkeleriyle de karşılaşılmıştır[37]. 2019-2021 yılları arasında sarnıç alanında bulunan seramik grubunda da çoğunlukla 13. ve 14. yüzyıla tarihlendirilen örnekler yer almaktadır[38].

Kazı buluntuları üzerinden yapılan çalışmalara ulaşma imkanlarının kısıtlı olması da ayrı bir sorun olarak karşımıza çıkmıştır. Özellikle Suriye'de Hama, İran'da İstahr ve Rey'de yapılan kazı çalışmalarında küçük buluntu gruplarında takıların da olduğu bilinmekte ancak henüz yayınlanmadığı için karşılaştırma yapılabilecek Erken İslam Dönemi'ne ait örnekler de sınırlı kalmaktadır[39]. Buna karşın Anadolu'da Komana, Divriği Kalesi, Kubadabad Sarayı küçük buluntuları üzerine yapılan çalışmalar, müze ve yayınlanan özel koleksiyon örnekleri Karacahisar Kalesi takı buluntularıyla karşılaştırılarak tarihlendirme önerisinde bulunulmaya olanak sağlamıştır. Bu karşılaştırma için en uygun takı buluntu grubu, tipolojik değerlendirme verisi sunan yüzükler olarak belirlenmiştir.

34 Wenzel 1993, 13.

35 Yılmazyaşar 2022, 123.

36 Yılmazyaşar vd. 2023, 15.

37 Yılmazyaşar vd. 2023, 15.

38 Yılmazyaşar vd. 2023, 16.

39 Wenzel 1993, 13.

Yüzüklerle ilgili yapılan çalışmalarda, kaş kısmının oval formda yatay olarak konumlandırıldığı örneklere Erken ve Geç Bizans Dönemlerinde de rastlanıldığı ve bu beğeninin İslam Dönemi örneklerinde de sürdürüldüğünden bahsedilmiştir. Bu noktada biçimce birbirini takip eden örneklerin tarihlendirilmesinde yazı ya da bir sembolün yüzük üzerine işlenmiş olması belirleyici bir unsur olarak ele alınmıştır[40]. Karacahisar Kalesi'nde bulunan yüzük örneklerinden 21 adedi bahsi geçen formdaki tip 3 altında incelenmiştir. Kaş bölümündeki yazı ve semboller tahrip olduğundan kesin olarak okunamasa da katalog numarası 1, 3, 24, 36 olan yüzüklerin İslam Dönemi içerisinde 13-14. yüzyıla tarihlendirmenin mümkün olduğu düşünülmektedir. Katalog numarası 1 olan yüzüğün kaş kısmında yer alan "VI" simgesinin Karkın Boyu'na ait olup olmadığı tartışma konusu olmakla beraber benzer bir örneğine Selçuklu Uygarlığı Müzesi Kataloğunda rastlanılması, yüzüğün 12-15. yüzyıla tarihlendirilme ihtimalini açığa çıkarır[41]. Katalog numarası 6, 9, 34 olarak belirtilen yüzüklerin kaş kısmına çizgi motifleri işlenmiştir. Bu yüzüklerden üzerinde sade bir tasarımla tek çizgi işaretli olan yüzüğün, Göktürk alfabesinde "s" ve "ş" harflerine karşılık geldiği ve Oğuz boylarına ait damgalarda da sıkça kullanıldığı bilinmektedir[42]. Katalog numarası 24 olarak atanan koni formunda yüzüğün kaş kısmında yer verilen Runik Türk alfabesinde "k" harfine karşılık gelen sembolün işlendiği görülmektedir[43]. Dolayısıyla üzerinde sembol/çizgi bulunan bu yüzük grubunun 13. ve 14. yüzyıl aralığında tarihlendirilmesi mümkün görülmektedir.

Katalogda üzerinde çizgisel bir kompozisyonun yer aldığı yüzük (Kat. No. 35) ile British Müzesi koleksiyonunda (Env. No. AF.2310) bulunan yüzük oldukça benzerdir (Fig. 3). Müze uzmanları, bu yüzüğü Erken Osmanlı Dönemi'ne tarihlendirilmektedirler.

Figür 3. British Müzesi Koleksiyonunda yer alan AF.2310 envanter numaralı yüzük. (https://www.britishmuseum.org/collection/object/W_AF-2310).

Figür 4. Karacahisar Kalesi Kazısı 2023 yılında bulunan KH23-M79 envanter numaralı yüzük (Kat. No. 35).

Figür 5. British Müzesi Koleksiyonunda yer alan AF.2603 envanter numaralı yüzük. (https://www.britishmuseum.org/collection/object/W_AF-2603).

Figür 6. Karacahisar Kalesi Kazısı 2022 yılında bulunan KH22-M169 envanter numaralı yüzük (Kat. No. 29).

40 Wenzel 1993, 11-12.

41 Bahsi geçen yüzük için ayrıca bk. (https://kutuphane.kayseri.bel.tr/Content/ebook/selcuklu-uygarligi-m%C3%BCzesi-2/selcuklu-uygarligi-m%C3%BCzesi-2.html#p=238), son erişim tarihi: 02.08.2024.

42 Ergin 1970, 134; Sümer 1972, 210-211; Kaşgarlı Mahmud 1985, 55. Buna ek olarak simgenin Niğde Hüdavent Hatun Türbesi, Amasya Torumtay Türbesi, Ağzıkara Han ve Evdir Han'da taşçı işareti olarak kullanıldığı yönünde kaynaklarda bilgi yer almaktadır. Ayrıca bk. Çayırdağ 1982, 84.

43 Orkun 1994, 17.

Çalışmada tip 3 içerisinde incelenen katalog numarası 10, 14, 23, 29, 32, 38 olarak atanan yüzüklerin, benzer örneklerine Kayseri Büyükşehir Belediyesi tarafından yayımlanan *Selçuklu Uygarlığı Müzesi Kataloğu*'nda rastlanılmaktadır[44]. British Müzesi'nin koleksiyonunda bulunan bir başka yüzük ise (Env. No. AF.2603), aynı kompozisyonun işlendiği önemli bir örnek olarak tespit edilmiştir (Fig. 5). Karşılaştırma örneklerinin kazıma tekniği kullanılarak işlenen kompozisyonları yanı sıra bronz-bakır alaşım malzeme kullanımı ve 1,6-1,9 cm arasında değişen çap ölçüleriyle, bronz/gümüş malzemenin kullanıldığı ve çapı 1,8-2 cm arasında ölçülen Karacahisar yüzük örnekleriyle oldukça benzerlik gösterdiği anlaşılmaktadır. British Müzesi koleksiyonunda yer alan yüzük, müze uzmanlarınca Osmanlı Dönemi 14. yüzyıla tarihlendirilmektedir. Karacahisar Kalesi'nde bulunan bahsi geçirilen örneklerin de (Kat. No. 10, 14, 23, 29, 32, 38) 13. veya 14. yüzyıla tarihlendirilebileceği düşünülmektedir.

Süslemesi bakımından Karacahisar buluntularının içerisinde özel bir yere sahip olan saadet düğümü motifinin işlendiği yüzük (Kat. No. 21), 14. ve 15. yüzyıllar arası İslami döneme tarihlendirilmesi öngörülmektedir. Bu tarihlendirme önerisi, sikke örnekleriyle karşılaştırılarak sunulmuştur. Motifin, özellikle Beylikler Dönemi ve Erken Osmanlı Dönemi'nde darp edilen sikkelerde yer aldığı görülmektedir[45]. Dolayısıyla takı buluntularında da süsleme kompozisyonları üzerinden yapılan bu değerlendirme sonucunda Karacahisar Kalesi sikke ve seramik buluntularına benzer bir tarihlendirme önerisi söz konusudur. Çalışmada yer alan takı buluntularının 12 ile 15. yüzyıllar arasında tarihlendirildiği ve kalenin tarihiyle örtüştüğü tespit edilmiştir.

Öte yandan, Karacahisar Kalesi'nde İmparator Phocas (MS 602-610) Dönemi'nden başlayarak, kalede Kanuni Sultan Süleyman Dönemi'ne (16. yüzyıl) dek uzanan yerleşim olduğu bilinmektedir. Günümüze değin devam eden arkeolojik kazılarda, özellikle kalede maden üretimine ilişkin olarak tespit edilmiş bir atölye, üretim atığı ya da üretimde kullanılan herhangi bir alet bulunmamıştır. Öyle ki Osmanlı Dönemi'nde ise 15. yüzyılda oluşturulan Ehl-i Hirefi-Hassa Teşkilatının saray için üretim yaptığı bilinmekte ancak Osmanlı'nın erken dönemleri hakkında herhangi bir arşiv kaynağı bulunmamaktadır.

Dolayısıyla erken dönem Osmanlısının en önemli yerleşkesinden biri olan Karacahisar'da böyle bir teşkilatın kurulup kurulmadığı da belirsizdir. Buna göre elimizdeki buluntular, henüz bir imparatorluk haline gelmemiş olan beyliğin bu dönemleri hakkında ancak birtakım çıkarımlar yapmamızı sağlamaktadır. Bu takıların muhtemelen belli bir zümre tarafından üretilmediği, basit tasarımlara sahip olması nedeniyle de halk tarafından kullanıldığı öne sürülebilir. Bunun en kuvvetli delili de takıların üretiminde kullanılan malzemenin kolay ulaşılabilir bir materyal olmasıdır.

Buna ek olarak eldeki mevcut yüzüklerin çapları hakkında yapılabilecek yorumlar bu yüzükleri takanların cinsiyetleriyle ilişkilendirilebilmesi için yeterli veriyi sağlayamamaktadır. Yalnızca tek bir yüzüğün çap genişliği bir erkeğe ait olduğu intibaını doğursa da yüzüklerin hangi parmaklara takıldığı, parmağın eklem kısmına da takılıp takılmadığı hakkında kesin bir yoruma ulaşmak mümkün değildir. Jean Chardin'in oldukça geç dönem olan seyahatnamesinde 17. yüzyıl İran'ında bir parmağa beş ya da altı yüzüğün takılı olduğunu belirtmesi, takı kullanımı

44 (https://kutuphane.kayseri.bel.tr/Content/ebook/selcuklu-uygarligi-m%C3%BCzesi-2/selcuklu-uygarligi-m%C3%BCzesi-2.html#p=235), son erişim tarihi: 02.08.2024.

45 Teoman 2004, 176.

hakkında çap genişliklerinin cinsiyet üzerinden bir ayrıma gidilmesinde doğru bir veri sunmadığı görüşünü de desteklemektedir[46].

Tip 3 altında incelenen katalog numarası 6, 9, 34 olan yüzükler tek ve daha fazla çizgiden meydana gelen ve Kat. No. 10, 14, 23, 29, 32 yüzüklerin kaş bölümü birbirini tekrar eden çizgisel motiflerle bezenmiştir. Özellikle ikinci gruptaki tekrarlanan motiflerin varlığı dönemi içerisinde benzer bir beğeninin hâkimiyetini gösterebileceği gibi bağlı olunan boy, soy, aileyi sembolize eden bir işaret olarak da yorumlanabilir. Erken Osmanlı Dönemi yerleşimlerinde yapılan arkeolojik kazıların sayısının artması, bu yerleşimlerde ele geçen küçük buluntuların yayınlanması, söz konusu dönem ile ilgili çıkarımları daha anlamlı hale getireceği düşünülmektedir.

Yazar Katkıları/Author Contributions

Çalışmanın Tasarlanması/Planning of the Study	Yazar/Author-1 (%50) - Yazar/Author-2 (%50)
Veri Toplanması/Collecting Data	Yazar/Author-1 (%50) - Yazar/Author-2 (%50)
Veri Analizi/Data Analysis	Yazar/Author-1 (%50) - Yazar/Author-2 (%50)
Makalenin Yazımı/Writing the Article	Yazar/Author-1 (%50) - Yazar/Author-2 (%50)
Makale Gönderimi ve Revizyonu/Submission of the Article and Revisions	Yazar/Author-1 (%50) - Yazar/Author-2 (%50)

46 Wenzel 1993, 17.

Değerlendirme

Bu makale en az iki hakem tarafından çift taraflı kör hakemlik modeliyle incelendi. Benzerlik taraması yapılarak intihal içermediği teyit edildi.

Etik Beyan

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Etik Bildirim

hoyuk@ttk.gov.tr

Yapay Zeka Kullanımı

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zekâ tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, yazarlar tarafından bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir.

Lisans

Bu makale Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisans (CC BY-NC) ile lisanslanmıştır.

Review

This article has been reviewed by at least two reviewers using a double blind peer review model. A similarity check was performed to confirm that it was free of plagiarism.

Ethical Statement

It is declared that scientific and ethical principles were complied with during the preparation of this study and all the works referred are mentioned in the bibliography.

Complaints

hoyuk@ttk.gov.tr

Use of Artificial Intelligence

No artificial intelligence-based tools or applications were used in the preparation of this study. The entire content of the manuscript was produced by the authors in accordance with scientific research methods and academic ethical principles.

License

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC).

KAYNAKLAR

Acar – Acara Eser 2019

Acar, D.–Acara Eser, M., "Divriği Kalesi Kazısı Metal Buluntuları", *Her Yönüyle Sivas Kongresi'nin 100. Yılında Sivas Uluslararası Sempozyumu,* ed. H. Yekbaş – A. Yüksel, Sivas, 265-300.

Acara-Eser 2019

Acara-Eser, M., "Objects from Daily Life at Komana: Jewelery", *Komana Small Finds,* ed. D. B. Erciyas – M. Acara Eser, İstanbul, 77-102.

Akyay-Meriçboyu 2001

Akyay-Meriçboyu, Y., *Antikçağ'da Anadolu Takıları,* Akbank Kültür Yayınları, İstanbul.

Allan 1982

Allan, J. W., *Nishapur: Metalwork of the Early Islamic Period,* The Metropolitan Museum of Art, New York.

Altınsapan vd. 2015

Altınsapan, E. – Demirel-Gökalp, Z. – Yılmazyaşar, H. – Gerengi, A., "2011-2014 Kazıları Işığında Eskişehir Karacahisar Kalesi", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 10, 621-633.

Altınsapan – Gerengi 2017

Altınsapan, E. – Gerengi, A., "Eskişehir Karacahisar Kalesi Kazı Çalışmalarında Bulunan Bir Grup Sikke", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 58, 1-9.

Altınsapan – Palalı 2018

Altınsapan, E. – Palalı, M., *Osmanlı Beyliğinin Kurulduğu Yer, Eskişehir Karacahisar Kalesi Kazı Buluntuları (2011-2014)*, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul.

Aristov 2014

Aristov, N.A., *Türk Halklarının Etnik Yapısı,* çev. D. A. Batur, Selenge Yayınları, İstanbul.

Âşıkpaşazâde 2013

Âşıkpaşazâde, *Osmanlı Tarihi (1285-1502)*, haz. N. Öztürk, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.

Ataman – Şahin 2021

Ataman, M. – Şahin, Ş., "Ortaçağ Müslüman Toplumlarında Folklor ve Mizah Ögesi Olarak Yüzük Kaşlarına Yansıyan Edebiyat", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 30, 1-25.

Atıl 2000

Atıl, E., "İslam Mücevherleri", *P Sanat Kültür Antika Dergisi* 17, 74-85.

Bodur 1987

Bodur, F., *Türk Maden Sanatı*, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yayınları, İstanbul.

Bozkurt 2002

Bozkurt, N., "Kuyumculuk", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C 26, Ankara, 513-515.

Çayırdağ 1982

Çayırdağ, M., "Kayseri'de Selçuklu ve Beylikler Devri Binalarında Bulunan Taşçı İşaretleri", *Türk Etnografya Dergisi* 67, 79-106.

Çağman 1976

Çağman, F., "Sultan Mehmet II Dönemine Ait Bir Minyatürlü Yazma: Külliyat-ı Kâtibi", *Sanat Tarihi Yıllığı* 6, 333-346.

Davidson 1952

Davidson, G. R., *Corinth: Results of Excavations Conducted by The American School of Classical Studies at Athens, Volume XII: The Minor Objects,* Princeton, New Jersey.

Demirel-Gökalp 2022

Demirel-Gökalp, Z., "Bizans Küçük El Sanatları Sorunları: Amorium Kazı Buluntu Örneğinde Bir Değerlendirme", *Türkiye'de Bizans Çalışmaları Yeni Araştırmalar, Farklı Eğilimler,* ed. K. Durak – N. Necipoğlu – T. Uyar, İstanbul.

Duran 2019

Duran, R., "Motiflere Dönüşmüş Türk Damgaları – Geometrik Motiflere Farklı Bir Bakış", *Akdeniz Sanat Dergisi* 23, C 13, 679-698.

Duran – Aslan 2019

Duran, R. – Aslan, Y., "Selçuklu Dönemi Konya Yapılarında Motifleşen Türk Damgaları", *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi* 10, 107-126.

Ergin 1970

Ergin, M., *Orhun Abideleri*, 1000 Temel Eser No. 32, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

Erginsoy 1978

Erginsoy, Ü., *İslam Maden Sanatının Gelişmesi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

Esnaf 1972

Esnaf, T., *Turkish Metalwork of The Ottoman Period*, (Unpublished Ph.D. Thesis), School of Oriental and African Studies, University of London, London.

Gülten 2004

Gülten, S., *XVI. Yüzyıl Anadolusu'nda Oğuzların Karkın Boyu,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara.

İnalcık 2006

İnalcık, H., "Karacahisar / Karacaşehir Üzerine Bir Belge" *VIII. Uluslararası Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi Kongresi,* ed. N. Abacı, Lulu Press, Morrisville, 9-12.

İrepoğlu 2000

İrepoğlu, G., "Bir İmparatorluğun Görkemi Osmanlı Mücevheri", *P Sanat Kültür Antika Dergisi* 17, 102-111.

Kalyoncu 2015

Kalyoncu, Hülya, "Ehl-i Hiref-i Hassa Teşkilatının Osmanlı Kültür ve Sanat Yaşamındaki Yeri ve Önemi", *The Journal of Academic Social Science Studies* 33, 279-294.

Kaşgarlı Mahmud 1985

Kaşgarlı Mahmud, *Divan-ı Lugat-it Türk Tercümesi,* çev. B. Atalay, Türk Dil Kurumu, Ankara.

Köroğlu 2000

Köroğlu, G., "Bizans Kuyumculuğu", *P Sanat Kültür Antika Dergisi* 17, 28-41.

Köroğlu 2004

Köroğlu, G., *Anadolu Uygarlıklarında Takı*, Türkiye Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, İstanbul.

Küçükerman vd. 1994

Küçükerman, Ö. – Başgelen, N. – Tanyeli, G. – Batur, A., *Anadolu Sanayi ve Tasarım Tarihinin Ayak İzlerinde Maden Döküm Sanatı,* Demirdöküm Yayınları, İstanbul.

Kütük 2017

Kütük, A., "İslam/Türk Devlet Toplum Geleneğinde Yüzük ve Hukuki Mahiyeti", *Türkiyat Mecmuası* 2, C 27, 195-206.

Mehmed Neşrî 2008

Mehmed Neşrî, *Cihannümâ - Osmanlı Tarihi (1288-1485)*, haz. N. Öztürk, Çamlıca Yayınları, İstanbul.

Orkun 1994

Orkun, H. N., *Eski Türk Yazıtları,* Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara.

Özkeçeci 2008

Özkeçeci, İ., *Türk Sanatında Kompozisyon,* İlhan Özkeçeci Yayınları, İstanbul.

Parman 2003

Parman, E., "Eskişehir Karacahisar Kalesi 2001 Yılı Kazı Çalışmaları", *24. Kazı Sonuçları Toplantısı,* Ankara, 69-80.

Parman vd. 2007

Parman, E., Parla C., Bursalı, M., "Eskişehir Karacahisar Kalesi 2005 Yılı Kazı Çalışmaları", *28. Kazı Sonuçları Toplantısı,* C II, Ankara, 1-12.

Roxburgh 2005

Roxburgh, D. J., ed. *Turks: A Journey of a Thousand Years, 600–1600*, Royal Academy of Arts, London.

Sümer 1972

Sümer, F., *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri, Boy Teşkilatı- Destanları*, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara.

Sümer 2001

Sümer, F., "Karkın", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* C 24, İstanbul, 498-499.

Teoman 2004

Teoman, G., *Beylikler ve Erken Osmanlı Döneminde Anadolu'da Basılan Sikkeler Üzerinde Görülen Süslemeler (1300- 1500)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi), İzmir.

Tezcan 1990

Tezcan, M., *Eski Türklerde Damga*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi), Erzurum.

Uzunçarşılı 1986

Uzunçarşılı, İ. H., "Osmanlı Sarayında Ehl-i Hiref (Sanatkârlar) Defterleri*", Belgeler Türk Tarih Belgeleri Dergisi* 15, C 11, TTK, Ankara, 23-76.

Yavaş 2013

Yavaş, A., "Kubad-Abad Sarayı Kazılarında Bulunan Ziynet Eşyaları", *The Journal of Academic Social Science Studies*, Vol. 6, I.1, 1543-1566.

Yılmazyaşar – Demirel-Gökalp 2022

Yılmazyaşar, H. – Demirel-Gökalp, Z., "Tarihsel Bağlamda Karacahisar Kalesi'nde Bulunan Bizans ve Avrupa Sikkeleri", *Anadolu Araştırmaları* 27, 305-335.

Yılmazyaşar – Karasu 2022

Yılmazyaşar, H. – Karasu, Y., "Ortaçağ Seramik Sanatı Bağlamında Karacahisar Kalesi Seramikleri", *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi* 5, C II, 336-367.

Yılmazyaşar 2022

Yılmazyaşar, H., "Karacahisar Kalesi Kazıları (2019-2021)", *42. Kazı Sonuçları Toplantısı,* C 3, 115-133.

Yılmazyaşar 2023

Yılmazyaşar, H., "Karacahisar Kalesi Örnekleri Işığında I. Murad Sikkeleri", *Vakanüvis Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi* 1, C 8, 1025-1054.

Yılmazyaşar – Teoman 2023

Yılmazyaşar, H. –Teoman, G., "Karacahisar Kalesi'nde Bulunan Bir Sikkenin İzinde: Ramazan 790 Tarihli I. Murad Sikkeleri", *Belleten* C 87, 309, 489-526.

Yılmazyaşar vd. 2023

Yılmazyaşar, H. – Karasu, Y. E. – Özkul-Fındık, N., *Bizans'tan Osmanlı'ya: Karacahisar Kalesi Seramikleri (2019-2022)*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.

Waldbaum 1983

Waldbaum, J. C., *Archaeological Exploration of Sardis: Metalwork from Sardis*, Harvard University Press, Cambridge.

Wenzel 1993

Wenzel, M., *The Nasser D. Khalili Collection of Islamic Art Ornament and Amulet: Rings of Islamic World*, Vol. XVI, Oxford University Press, Oxford.

Web Kaynakları

British Museum, "Collection Object Details: AF.2310", https://www.britishmuseum.org/collection/object/W_AF-2310 (Erişim tarihi: 08.12.2024).

British Museum, "Collection Object Details: AF.2603", https://www.britishmuseum.org/collection/object/W_AF-2603 (Erişim tarihi: 08.12.2024).

Kayseri Büyükşehir Belediyesi, Selçuklu Uygarlığı Müzesi Kataloğu II, s. 238, https://kutuphane.kayseri.bel.tr/Content/ebook/selcuklu-uygarligi-m%C3%BCzesi-2/selcuklu-uygarligi-m%C3%BCzesi-2.html#p=238 (Erişim tarihi: 02.08.2024).

EKLER

Kat. No.	Buluntu Yılı	Açma	Buluntu Kodu	Malzeme	Halka Çapı (cm)	Kaş Genişliği (cm)	Kalınlık (cm)	Ağırlık (g)
1	2009	X Y- O S-3	-	Bronz	2,3	1,7	0,3	4,7 g
2	2011	Z-4	+1004,27	Kemik	2,4	-	0,5	2,41
3	2011	X-3	+1005,73	Gümüş	2	1,7	0,2	4,61
4	2011	X-8 X-9	+1002,36	Gümüş	1,8	1	0,2	4,2
5	2011	X-7	+1007,32	Gümüş	2,3	1,2	0,3	7,67
6	2012	Z-5	+1005,78	Bronz	1,6	1,2	0,1	1,19
7	2012	X-12	+1006,93	Bronz	2,1	1,8	0,2	3,9
8	2012	Z-8	+1005,43	Bronz	1,8	1,1	0,2	2
9	2013	Z-10	+1005,19	Bronz	1,8	1,1	0,2	1,78
10	2013	V-3	+1005,48	Bronz	2	1,1	0,1	2,47
11	2014	V-9	+1005,29	Demir	1,8	1,3	0,2	1,40
12	2020	Genel	Yüzey	Gümüş	2	0,9	0,2	5
13	2020	S1B-2	+1002,48	Bronz	1,5	1,3 x 1,4	0,1	3,66
14	2020	S1A-2	+1002,38	Bronz	2,1	1,1	0,3	4,01
15	2020	S1B-1	+1002,02	Bronz	1,7	-	0,2	1,26
16	2020	S1B-1	+1001,95	Bronz	1,8	1,2	0,2	1,55
17	2021	S2-B	+1002,98	Gümüş	1,7	1,5	0,2	4,2
18	2021	S2B-1	+1002,47	Bronz	1,9	1,4	0,1	1,11
19	2021	S2B-1	+1002,34	Bronz	1,9	-	0,1	1,69
20	2021	S2B-2	+1002,32	Bronz	1,3	1,1	0,1	1,20
21	2021	S1B	+1001,58	Bronz	2,8	1,8	0,3	5,75
22	2021	S1B	+1001,94	Bronz	2,1	1,6 x 2,1	0,2	5,04
23	2022	S2B	+1001,88	Bronz	2,1	1,4	0,2	2,84
24	2022	S5 Güney Grid	+1001,87	Bronz	2	0,6 x 0,5	0,2	1,58
25	2022	S2 Güney Grid	+1001,30	Bronz	1,8	1	0,1	1,08
26	2022	S1 Güney Grid	+1001,47	Bronz	1,5	0,9	0,1	1,59
27	2022	S2 Güney Grid	+1001,30	Bronz	2,1	1,6	0,2	4,25

Tablo 1. Karacahisar Kalesi Kazısı 1-27 numaralı yüzük buluntuları katalog bilgileri

Kat. No.	Buluntu Yılı	Açma	Buluntu Kodu	Malzeme	Halka Çapı (cm)	Kaş Genişliği (cm)	Kalınlık (cm)	Ağırlık (g)
28	2022	S4 Güney Grid	+1002,04	Gümüş/ Cam	-	1x1/ 0,8	0,1	1,53
29	2022	S1 Güney Grid	+1001,37	Bronz	1,8	1,6	0,2	2,33
30	2022	S2 Güney Kesit	+1001,32	Bronz	1,9	-	0,1	1,38
31	2022	S4 Kuzey Kesit	+1001,93 m-131	Bronz	-	-	-	-
32	2023	S4 Güney	+1001,26	Gümüş	1,8	0,6	0,1	2,77
33	2023	S4 Güney Gridi	+1001,61	Bronz	1,8	1,2	0,1	2,52
34	2023	S4 Güney	+1001,35	Bronz	1,5	0,7	0,1	1,42
35	2023	S4 Güney	+1001,32	Bronz	1,7	1,2	0,1	3,35
36	2023	S4 Kuzey	+1001.52	Bronz	-	1,3 x 1,1	-	5,07
37	2023	S5	+1001,64	Bronz	1,7	-	0,1	2,00
38	2023	S5 Güney	+1001,44	Gümüş	1,2-1,3	0,6	0,1	0,92

Tablo 2. Karacahisar Kalesi Kazısı 28-38 numaralı yüzük buluntuları katalog bilgileri

Kat. No.	Buluntu Yılı	Açma	Buluntu Kodu	Malzeme	Ölçü (cm)	Ağırlık (g)
39	2021	S2B1	+1002,56	Bronz	2,7 x 1,6	0,62
40	2021	S1B	+1002,27	Bronz	1,4	0,25

Tablo 3. Karacahisar Kalesi Kazısı küpe buluntuları katalog bilgileri

Kat. No.	Buluntu Yılı	Açma	Buluntu Kodu	Malzeme	Ölçü (cm)	Ağırlık (g)
41	2013	V2	+1005,49	Pirinç	-	2.14

Tablo 4. Karacahisar Kalesi Kazısı kolye ucu buluntu katalog bilgileri

Kat. No.	Buluntu Yılı	Açma	Buluntu Kodu	Malzeme	Ölçü (cm)	Ağırlık (g)
42	2021	Genel	Yüzey	Bronz	4,9 x 1,1 x 0.1	3,4
43	2022	S1 Güney Grid	+1001,39	Gümüş	4,8 x 3,1 x 0,3	9,05

Tablo 5. Karacahisar Kalesi Kazısı bilezik buluntuları katalog bilgileri

Kat. No. 1/KH2009-M06

Kat. No. 6/KH2012-M1

Kat. No. 2/KH2011-M18

Kat. No. 7/KH2012-M34

Kat. No. 3/KH2011-M100

Kat. No. 8/KH2012-M249

Kat. No. 4/KH2011-M106

Kat. No. 9/KH2013-M44

Kat. No. 5/KH2011-M108

Kat. No. 10/KH2013-M99

Levha 1. Kat. No. 1-10

Kat. No. 11/KH2014-M24

Kat. No. 16/KH2020-M208

Kat. No. 12/KH2020-M147

Kat. No. 17/KH2021-M2

Kat. No. 13/KH2020-M155

Kat. No. 18/KH2021-M12

Kat. No. 14/KH2020-M168

Kat. No. 19/KH2021-M26

Kat. No. 15/KH2020-M203

Kat. No. 20/KH2021-M29

Levha 2. Kat. No. 11-20

Kat. No. 21/KH2021-M62

Kat. No. 26/KH2022-M167

Kat. No. 22/KH2021-M64

Kat. No. 27/KH2022-M182

Kat. No. 23/KH2022-M35

Kat. No. 28/KH2022-M119

Kat. No. 24/KH2022-M154

Kat. No. 29/KH2022-M169

Kat. No. 25/KH2022-M183

Kat. No. 30/KH2022-M185

Levha 3. Kat. No. 21-30

Kat. No. 31/KH2022-M131

Kat. No. 35/KH2023-M79

Kat. No. 32/KH2023-M76

Kat. No. 36/KH2023-M83

Kat. No. 33/KH2023-M75

Kat. No. 37/KH2023-M97

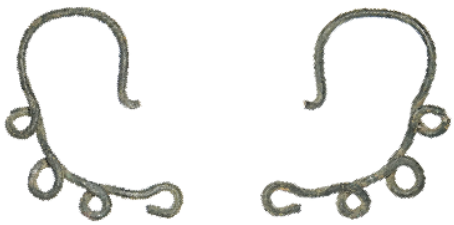
Kat. No. 34/KH2023-M77

Kat. No. 38/KH2023-M104

Levha 4. Kat. No. 31-38

Kat. No. 39/KH2021-M18

Kat. No. 42/KH2021-M225

0 2 cm

Kat. No. 40/KH2021-M50

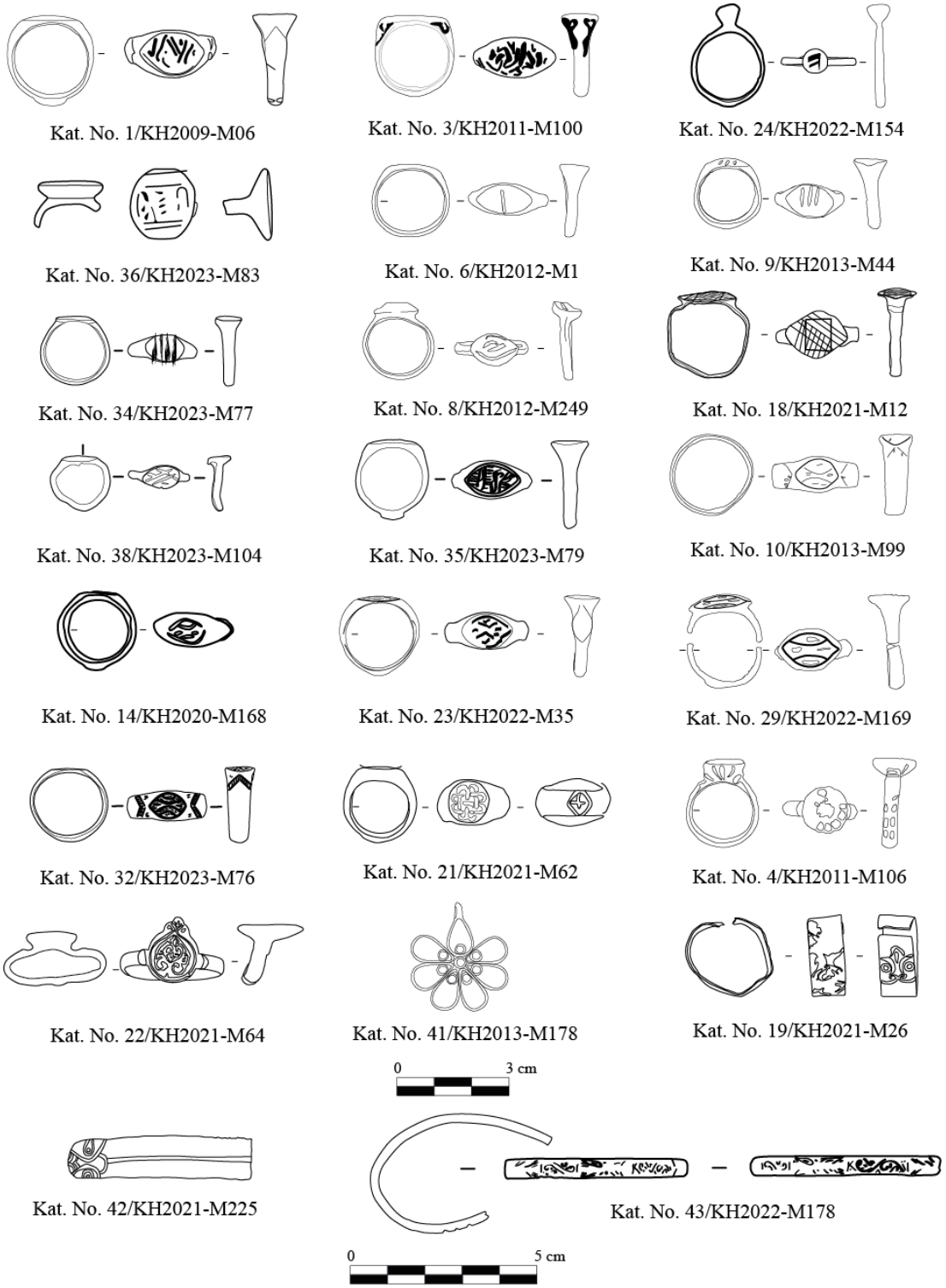
Kat. No. 41/KH2013-M178

Kat. No. 43/KH2022-M178

0 5 cm

Levha 5. Kat. No. 39-43

Levha 6. Katalogda süsleme ögeleri yer alan takı örneklerinin çizimleri